

Ευέλικτη Ζώνη διαθεματικών και δημιουργικών δραστηριοτήτων: Μια εκπαιδευτική καινοτομία που φιλοδοξεί να ανανεώσει το παραδοσιακό σχολείο

Αγγελοπούλου Δέσποινα

Σχολική Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

1. Εισαγωγή

Με τις ραγδαίες εξελίξεις που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη εποχή το σημερινό σχολείο δεν μπορεί να μένει αγκιστρωμένο σε παρωχημένα μοντέλα οργάνωσης, διδακτικών αντικειμένων και μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Δεν αρκεί να επιδιώκει μόνο την απόκτηση όλο και περισσότερων γνώσεων. Η γενικότερη παιδεία του ατόμου και η ισόρροπη ανάπτυξη του γνωστικού, του συναισθηματικού και του ψυχοκινητικού τομέα της προσωπικότητάς του κρίνονται εξίσου απαραίτητες. Εξάλλου, οι γνώσεις παράγονται σήμερα με ξέφρενους ρυθμούς, εμπλουτίζονται με νεότερες, αντικαθιστώνται, απαξιώνονται. Η καλλιέργεια της ικανότητας του «μαθαίνω πώς να μαθαίνω» και η ανάγκη της απόκτησης στρατηγικών αυτο-ρυθμιζόμενης μάθησης αποτελούν αναμφισβήτητη αναγκαιότητα.

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας προσφέρουν καθημερινά πληθώρα γνώσεων και πληροφοριών δημιουργώντας σύγχυση και αποσπασματική γνώση. Η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας των ατόμων, ώστε να μπορούν να αντιλαμβάνονται τη σημασία και τη σπουδαιότητα των ποικίλων γνωστικών πληροφοριών και να διατυπώνουν κρίσεις γι' αυτές, και η ολιστική θεώρηση της γνώσης μέσα από διαθεματικές γνωστικές προσεγγίσεις αποτελούν σύγχρονες παιδαγωγικές απαιτήσεις.

Η φύση και το περιεχόμενο της σχολικής γνώσης δεν πρέπει να είναι άσχετα από τα ενδιαφέροντα των μαθητών και τις πραγματικές καταστάσεις της ζωής. Αλλιώς αποκόπτεται το σχολείο από την κοινωνία και απενεργοποιούνται τα φυσικά εσωτερικά κίνητρα μάθησης των μαθητών.

Η ενδυνάμωση των εγωιστικών τάσεων του ατόμου και ο απομονωτισμός, που καλλιεργούνται μέσα από τις σύγχρονες συνθήκες διαβίωσης, πρέπει να αποδυναμωθούν με την ενίσχυση της κοινωνικής διάστασης της προσωπικότητας, μέσα από συλλογικές και συνεργατικές μορφές δράσης.

Σε μια προσπάθεια ποιοτικής αναβάθμισης του κοινωνικού και πολιτιστικού ρόλου του σχολείου και προσαρμογής του εκπαιδευτικού μας συστήματος στα νέα

κοινωνικά και εκπαιδευτικά δεδομένα, το ΥΠ.Ε.Π.Θ μέσω του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου προχωρά στις ακόλουθες καινοτόμες προσπάθειες:

- καθιερώνει το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για την υποχρεωτική εκπαίδευση,
- αναμορφώνει τα επιμέρους Αναλυτικά Προγράμματα,
- εισάγει το καινοτόμο πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης.

2. Τι είναι η Ευέλικτη Ζώνη

Πρόκειται για ένα καινοτόμο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, που εισάγεται σε όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης:

- στο Νηπιαγωγείο, ως ελεύθερη ένταξη στο πρόγραμμά του συλλογικών διαθεματικών δραστηριοτήτων και μικρής ή μεγάλης διάρκειας σχεδίων εργασίας,
- στο Δημοτικό, ως «Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικών και Δημιουργικών Δραστηριοτήτων»,
- στο Γυμνάσιο, ως «Ευέλικτη Ζώνη Καινοτόμων Δράσεων».

Το πρόγραμμα ξεκίνησε πιλοτικά κατά το σχολικό έτος 2001-2002 με την εφαρμογή του σε 11 Νηπιαγωγεία, 176 Δημοτικά Σχολεία και 52 Γυμνάσια της χώρας, και επεκτάθηκε κατά το σχολικό έτος 2002-2003 με τη συμμετοχή 563 ακόμη Δημοτικών Σχολείων, 149 Νηπιαγωγείων και 43 Γυμνασίων.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ανάλογες προσπάθειες γίνονται και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη (π.χ. Δημοτικά Σχολεία και Γυμνάσια της Πορτογαλίας).

Με την εφαρμογή του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης επέρχονται αλλαγές κυρίως στους εξής τομείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας:

- στο σχολικό πρόγραμμα (αναλυτικό και ωρολόγιο),
- στον τρόπο διδακτικής προσέγγισης,
- στους ρόλους εκπαιδευτικών και μαθητών.

3. Ποιες αλλαγές επέρχονται στο σχολικό πρόγραμμα

Με την Ευέλικτη Ζώνη επιχειρούνται παρεμβάσεις τόσο στο Αναλυτικό όσο και στο Ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολείου.

Τα περιεχόμενα του Αναλυτικού Προγράμματος εμπλουτίζονται με την προσθήκη αντικειμένων μελέτης, που εξετάζονται διαθεματικά, προσφέροντας ένα ευρύ φάσμα ενοποιημένης γνώσης.

Τα αντικείμενα αυτά προτείνονται από τους ίδιους τους μαθητές και διαμορφώνονται με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.

Με την έννοια αυτή, το Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης έχει «ανοιχτή» θεματική. Τα θέματά του μπορεί να σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα των μαθητών, να καλύπτουν τις απαιτήσεις και τις συνθήκες της σύγχρονης ζωής, να αφορούν ορισμένα επίκαιρα θέματα, να ξεκινούν από ερεθίσματα που προσφέρουν τα μα-

θήματα του σχολείου κ.λπ. Η σύνδεση της σχολικής γνώσης με τα ενδιαφέροντα των μαθητών και τις πραγματικές καταστάσεις της ζωής ενεργοποιεί τα κίνητρα μάθησης και καλλιεργεί την επαφή και τη συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια και την τοπική κοινωνία.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο προτείνει έναν ενδεικτικό πίνακα θεμάτων για την Ευέλικτη Ζώνη, μέσα από τα οποία εκπαιδευτικός και μαθητές, σε συνεργασία, μπορούν να επιλέξουν το αντικείμενο ενασχόλησής τους. Τα θέματα αυτά για το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό καλύπτουν τις εξής θεματικές περιοχές:

- Θέματα Αγωγής Υγείας
- Αθλοπαιδιές
- Θέματα Κυκλοφοριακής Αγωγής
- Θέματα Αγωγής Καταναλωτή
- Θέματα Περιβάλλοντος (κοινωνικού και φυσικού) – Γνωριμία με το τοπικό περιβάλλον
- Τεχνολογία
- Παιχνίδια με την αριθμητική
- Χρήση των ΜΜΕ
- Διαχείριση της πληροφορίας
- Πολιτισμός – Διαπολιτισμική επικοινωνία και αλληλεπίδραση
- Δραστηριότητες με τη χρήση του Ευρώ
- Θέματα Ολυμπιακής Παιδείας
- Ισότητα των δυο φύλων – Άλλα σύγχρονα θέματα – Θεματικές ενότητες από το Πολυθεματικό βιβλίο
- Εικαστικά – Συλλογική δραστηριότητα και έκφραση
- Λογοτεχνία
- Οι φυσικές επιστήμες στην καθημερινή ζωή
- Συμμετοχή και παρέμβαση σε σχολικά και εξωσχολικά δρώμενα – Εκδηλώσεις
- Ώρα βιβλιοθήκης για ελεύθερη ανάγνωση (φιλιαναγνωσία)
- Δραστηριότητες ομίλων ενδιαφερόντων και μαθητικών συνεταιρισμών

Κατά την επιλογή των θεμάτων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη δυο βασικές αρχές: η αρχή της ελεύθερης συλλογικής επιλογής και η αρχή της ποικιλίας.

Σύμφωνα με την πρώτη, μαθητές και δάσκαλος επιλέγουν ελεύθερα το θέμα με συλλογικές διαδικασίες. Με άλλα λόγια, το θέμα ενασχόλησης δεν πρέπει να επιβάλλεται από το δάσκαλο ή από μια συγκεκριμένη μερίδα μαθητών, που έχει «πιο δυνατή φωνή» και που μπορεί πιο εύκολα να επιβάλλει τη γνώμη της (π.χ. «καλοί» μαθητές).

Σύμφωνα με τη δεύτερη αρχή, πρέπει να αποφεύγεται η ενασχόληση με συγκεκριμένες μόνο θεματικές περιοχές. Τα θέματα πρέπει να επιλέγονται από όλες τις κατηγορίες (χωρίς να αποκλείεται, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η ανισομερής ενασχόληση με μερικούς τομείς, αν αυτό εκφράζει τα ενδιαφέροντα, των μαθη-

τών), να μελετώνται με πολλαπλές μεθόδους επεξεργασίας και η έκφραση των αποτελεσμάτων να γίνεται με διάφορους τρόπους, ώστε να ικανοποιούνται τα διαφορετικά ενδιαφέροντα, οι κλίσεις, οι εμπειρίες και τα στυλ μάθησης των μαθητών, και να αναπτύσσονται όλοι οι τομείς της γνώσης και όλα τα είδη νοημοσύνης. Η αρχή της ποικιλίας δεν αφορά μόνο τα αντικείμενα μελέτης αλλά και τη διάρκεια τους. Έτσι, άλλα από αυτά μπορούν να ολοκληρώνονται σε μερικές διδακτικές ώρες (δυο ή περισσότερες), ενώ άλλα μπορεί να διαρκούν εβδομάδες ή και μήνες, πάντα στο πλαίσιο του προβλεπόμενου για την Ευέλικτη Ζώνη χρόνου.

Το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης εντάσσεται στο εβδομαδιαίο Ωρολόγιο Πρόγραμμα του σχολείου. Το στάδιο πιλοτικής εφαρμογής που εφαρμόζεται σήμερα περιλαμβάνει δυο δίωρα για την Πρώτη, τη Δευτέρα και την Τρίτη τάξη, ένα τρίωρο για την Τετάρτη και ένα δίωρο για την Πέμπτη και την Έκτη Δημοτικού και για κάθε τάξη του Γυμνασίου. Για το Νηπιαγωγείο προτείνεται η ελεύθερη ένταξη στο πρόγραμμά του συλλογικών διαθεματικών δραστηριοτήτων και μικρής ή μεγάλης διάρκειας σχεδίων εργασίας

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος προβλέπεται δίωρη συνεχόμενη ενασχόληση με το εξεταζόμενο θέμα, πράγμα που συνεπάγεται την καθιέρωση διδακτικών περιόδων διάρκειας 90' με ενδιάμεσα διαλείμματα διάρκειας 25', σύμφωνα με την ακόλουθη πρόταση:

Πρόταση για το Ωρολόγιο Πρόγραμμα

1 ^η διδακτική περίοδος	(90 λεπτά)	08:10 – 09:40
2 ^η διδακτική περίοδος	(25 λεπτά)	09:40 – 10:05
3 ^η διδακτική περίοδος	(90 λεπτά)	10:05 – 11:35
4 ^η διδακτική περίοδος	(25 λεπτά)	11:35 – 12:00
5 ^η διδακτική περίοδος	(90 λεπτά)	12:00 – 13:30

Τα διαθεματικά προγράμματα σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης προβλέπουν να διατίθεται ένα μέρος του ετήσιου συνολικού χρόνου του κάθε μαθήματος (έως και 10%) σε διαθεματικά σχέδια εργασίας. Αν κρίνεται αναγκαίο, μπορεί ο διαθεματικός αυτός χρόνος του κάθε μαθήματος να προστίθεται στο χρόνο της Ευέλικτης Ζώνης. «Για παράδειγμα ο χρόνος που προβλέπεται για διαθεματικά σχέδια εργασίας στο μάθημα της Γεωγραφίας ή της Ιστορίας μπορεί να εκχωρηθεί στην Ευέλικτη Ζώνη, αν το θέμα που εξετάζεται στην Ευέλικτη Ζώνη είναι πρωτίστως «γεωγραφικό» ή «ιστορικό». Παρομοίως, είναι δυνατόν και ο χρόνος της Ευέλικτης Ζώνης να εκχωρείται για την ολοκλήρωση ενός σχεδίου εργασίας που εκπονείται στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου μαθήματος. Χρειάζεται, βέβαια, προσοχή, ώστε να μη διεξάγονται ταυτόχρονα πολλά σχέδια εργασίας μακράς διάρκειας» (ΥΠ.Ε.Π.Θ./Π.Ι., 2001, 17).

Το καινοτόμο πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης στηρίζεται, λοιπόν, σε μια νέα αντίληψη για τη διαχείριση του σχολικού χρόνου. Χαρακτηριστικό των παραδοσιακών προγραμμάτων είναι ο κατακερματισμός, ο επιμερισμός και ο αυστηρός

έλεγχος του σχολικού χρόνου, τακτική που καταπιέζει τους μαθητές, αδιαφορώντας για το διαφορετικό υποκειμενικό χρόνο που καθένας από αυτούς χρειάζεται, ανάλογα με τις ατομικές του ιδιαιτερότητες. Περιορίζει, επίσης, και το ίδιο το σχολικό πρόγραμμα και την πρωτοβουλία του δασκάλου, εφόσον ορίζει ασφυκτικά και προκαθορισμένα πλαίσια κίνησης, μη παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να ασχοληθούν με κάτι τυχαίο, απρόβλεπτο και διαφορετικό, που ωστόσο είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος και χρησιμότητας. Με το πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης γίνεται ευέλικτη διαχείριση του χρόνου. «Μέσα στα νέα δεδομένα εκπαιδευτικοί και μαθητές, χωρίς εξωτερικές δεσμεύσεις, επιλέγουν επίκαιρα και ενδιαφέροντα θέματα, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να επεξεργαστούν ανάλογα με τη φύση των θεμάτων, το είδος των μεθόδων και τους ρυθμούς μάθησης των μαθητών. Έτσι ο διδακτικός χρόνος δεν γίνεται ανασταλτικός παράγοντας για τη χρήση εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης, αλλά, αντίθετα, γίνεται όρος για την ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Αυτό διασφαλίζεται, διότι η Ευέλικτη Ζώνη, σύμφωνα με την ορολογία του Bernstein, κάνει υπέρβαση της «περιχάραξης» (framing), δηλαδή, του αυστηρού εξωτερικού ελέγχου στην επιλογή, την οργάνωση και το ρυθμό προσέγγισης της γνώσης που επιβάλλει το συμβατικό πρόγραμμα σπουδών» (Ματσαγγούρας, 2002, τ. 6, 23-24).

4. Ποιες αλλαγές επέρχονται στον τρόπο διδακτικής προσέγγισης

Με την Ευέλικτη Ζώνη δίνεται έμφαση στη *διερευνητική προσέγγιση* της γνώσης, μέσα από *ενεργητική συμμετοχή* και *συλλογική δράση*. Η ανάγκη για συνεργασία και συλλογική δράση των μαθητών προβάλλεται από πολλές σύγχρονες θεωρίες μάθησης (Piaget, Vygotsky). Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, η μάθηση και η ανάπτυξη μπορεί να φαίνονται ως αποτέλεσμα της προσωπικής προσπάθειας του κάθε ατόμου, οικοδομούνται όμως μέσα στο πλαίσιο της αλληλεπικοινωνίας και της συλλογικής δράσης.

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος οι μαθητές χωρίζονται σε ολιγομελείς ανομοιογενείς ομάδες και συνεργάζονται για να ολοκληρώσουν τη διερεύνηση ενός θέματος, που μπορεί να δίνει λύση σε κάποιο πρόβλημα ή να απαντά σε κάποιο ερώτημα. Οι απαιτήσεις επίδοσης είναι ανάλογες με τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες κάθε μαθητή. Μέσα από πολλές και ποικίλες δραστηριότητες αξιοποιείται καλύτερα η ποικιλία των ατομικών διαφορών (παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, με ιδιαίτερα εθνοτικά, πολιτισμικά γλωσσικά και άλλα χαρακτηριστικά), πράγμα που εξασφαλίζει βιώματα επιτυχίας σε όλους τους μαθητές (καλούς και αδύνατους), ενισχύοντας έτσι το αυτοσυναίσθημα και την αυτοεικόνα κάθε μαθητή.

Τα μέλη της ομάδας, μέσα από συζητήσεις, αντιπαραθέσεις απόψεων, έκφραση αμφιβολιών κ.λπ., προσεγγίζουν πλευρές του θέματος που θα ήταν αδύνατο να προσεγγιστούν, αν κάθε μαθητής το μελετούσε ατομικά.

Τα αντικείμενα ενασχόλησης εξετάζονται διαθεματικά, δίνοντας στους μαθητές

την ευκαιρία να συλλάβουν τα κοινά σημεία των επιστημών και τις προεκτάσεις και τις συνέπειές τους σε άλλους επιστημονικούς κλάδους. Η διαθεματική προσέγγιση ενιαιοποιεί τη γνώση, χαλαρώνει τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των διάφορων μαθημάτων και καταργεί τη διάκριση σε πρωτεύοντα και δευτερεύοντα.

Η εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης στο σχολείο στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ανάπτυξη σχεδίων εργασίας (project).

Πρόκειται για μια ανοιχτή διαδικασία μάθησης καθαρά μαθητοκεντρική. Οι ιδέες, τα ενδιαφέροντα και οι προτιμήσεις των παιδιών κυριαρχούν. Τα παιδιά είναι εκείνα που θέτουν στόχους, επιλέγουν δραστηριότητες, σχεδιάζουν πορείες μάθησης, εκφράζουν τα αποτελέσματα της δουλειάς τους με πολλούς τρόπους. Στην ανάπτυξη του σχεδίου εργασίας κάθε παιδί συμμετέχει ανάλογα με τα διαφέροντα, τις ικανότητες και το ρυθμό του. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η συμμετοχή όλων των παιδιών. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στη συνεργασία μαθητών-εκπαιδευτικών καθώς και στη συμμετοχή των γονέων και της ευρύτερης κοινότητας του σχολείου.

Κατά την εφαρμογή της μεθόδου project ακολουθούνται οι εξής φάσεις:

I. Επιλογή του θέματος ενασχόλησης

- Προβληματισμός – Πρόταση: Οι μαθητές εκφράζουν το ενδιαφέρον τους για ένα θέμα (κοινωνικό, επίκαιρο, σχετικό με ερεθίσματα που προσφέρουν τα μαθήματα του σχολείου κ.λπ.).
- Κριτική ανταλλαγή απόψεων σχετικά με την πρόταση: Συζητούν και ανταλλάσσουν απόψεις σχετικά με την πρόταση, επεξεργάζονται το περιεχόμενό της, εκφράζουν τις ιδέες, τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους και καταλήγουν στην υιοθέτηση της πρότασης ή στην ακύρωσή της.

II. Σχεδιασμός του σχεδίου εργασίας

Οι μαθητές με την υποστήριξη του εκπαιδευτικού αποφασίζουν συλλογικά για την επιλογή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, τη διάρκειά τους και το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ενημερώνονται οι γονείς και ευαισθητοποιείται η κοινότητα.

III. Υλοποίηση του Προγράμματος - Εκτέλεση του Σχεδίου Εργασίας

Δημιουργούνται ομάδες εργασίας σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Κάθε ομάδα υλοποιεί τις εργασίες που είχε προβλέψει. Κατά τη φάση αυτή μπορεί να προκύψουν προβληματισμοί και ενδιαφέροντα των μαθητών που θα τους οδηγήσουν και σε δραστηριότητες οι οποίες δεν είχαν προβλεφθεί.

IV. Περάτωση του Σχεδίου Εργασίας - Αξιολόγηση

Το σχέδιο εργασίας μπορεί να παρουσιαστεί σε εκδήλωση. Οι εμπειρίες και οι γνώσεις που αποκομίζουν οι μαθητές από την υλοποίηση του σχεδίου εργασίας βρίσκουν εφαρμογή στη σχολική ζωή και επηρεάζουν τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων και τη στάση τους για τη ζωή. Θεωρείται, επίσης, σκόπιμο να υ-

πάρξει αξιολογική αποτίμηση της πορείας και των αποτελεσμάτων του σχεδίου εργασίας καθώς και του τρόπου με τον οποίο αναπτύχθηκαν οι ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες.

Με τη μέθοδο των σχεδίων εργασίας επιδιώκεται η καλλιέργεια των ακόλουθων ικανοτήτων και δεξιοτήτων:

- δεξιότητα της επικοινωνίας (ομιλία, ακρόαση, ανάγνωση, γραφή),
- δεξιότητα/ικανότητα χρήσης ποικίλων πηγών και εργαλείων πληροφόρησης, με στόχο την εξεύρεση, ανάλυση, αξιολόγηση και παρουσίαση πληροφοριών για διάφορους σκοπούς,
- ικανότητα συνεργασίας με άλλους σε ομαδικές εργασίες, μέσα από το σεβασμό, την αναγνώριση και τη βέλτιστη κοινωνική αλληλεπίδραση,
- ικανότητα επίλυσης προβλήματος μέσα από την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και στρατηγικών σχεδιασμού, ελέγχου, ανατροφοδότησης και διορθωτικής παρέμβασης,
- ανάπτυξη της χειροκατασκευαστικής ικανότητας των μαθητών,
- ανάπτυξη στρατηγικών και τάσεων αυτορυθμιζόμενης μάθησης.

Για την υποστήριξη της εφαρμογής του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης στο Δημοτικό Σχολείο δημιουργήθηκε το ακόλουθο εκπαιδευτικό υλικό:

Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη

A' - B' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου

(Αισθητική Αγωγή – Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας - Ενδυμασία – Λαϊκός Πολιτισμός)

Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη

Γ' - Δ' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου - Τεύχος Α'

(Λαϊκός Πολιτισμός - Αφύπνιση στη διαφορετικότητα των Γλωσσών και των Πολιτισμών) και Τεύχος Β' (Τοπική Ιστορία - Φυσική Αγωγή/ Αγωγή Υγείας)

Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη

Ε' - ΣΤ' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου

Τεύχος Α' (Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας - Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – Τεχνολογία) και Τεύχος Β' (Φυσικές Επιστήμες)

Οδηγός για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης - Βιβλίο για το Δάσκαλο

Πολυθεματικό Βιβλίο Δημοτικού Σχολείου για την Ευέλικτη Ζώνη

«Βλέπω το Σημερινό Κόσμο»

Πολυθεματικό Βιβλίο Δημοτικού Σχολείου για την Ευέλικτη Ζώνη

«Βλέπω το Σημερινό Κόσμο: Διαθεματικές – Δημιουργικές Δραστηριότητες»

Το υλικό αυτό συμπληρώθηκε με ταινίες βίντεο, κασέτες ήχου, διαφάνειες και CD-Rom, και διανεμήθηκε στα σχολεία που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα, αλλά και σε άλλα σχολεία, με στόχο την ενημέρωση.

5. Ποιες αλλαγές επέρχονται στους ρόλους εκπαιδευτικών και μαθητών

Ο εκπαιδευτικός διατηρεί μεν το διδακτικό του ρόλο, αλλά δεν περιορίζεται σ' αυτόν. Αναλαμβάνει και τους ρόλους του συνεργάτη, του συνεργευνητή, του βοηθού, του εμπυχωτή, του καθοδηγητή, του συντονιστή. Παρακολουθεί τις δραστηριότητες των μαθητών και βοηθά στις δυσκολίες που παρουσιάζονται όχι ως αυθεντία αλλά ως εμπειρότερος συνεργάτης.

Για την ανάπτυξη διαθεματικών σχεδίων εργασίας επιδιώκεται πολλές φορές η συνεργασία δυο ή και περισσότερων εκπαιδευτικών, ανάλογα με το επιστημονικό τους υπόβαθρο και τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα. Ο ρόλος, λοιπόν, του εκπαιδευτικού διευρύνεται ακόμη περισσότερο. Εκτός από το ρόλο δασκάλου-παιδαγωγού αποκτά και το ρόλο του επιστήμονα-παιδαγωγού, που συνεργάζεται αποτελεσματικά με άλλους συναδέλφους του για την επίτευξη κοινών στόχων.

Η διεύρυνση του ρόλου του εκπαιδευτικού, η δυνατότητα που του παρέχεται να λειτουργεί αυτόνομα σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιολόγησης του περιεχομένου του προγράμματος, προάγουν τελικά και την επαγγελματική του αυτονομία.

Με την εφαρμογή του προγράμματος αναβαθμίζεται και ο παραδοσιακά προσδιορισμένος ρόλος των μαθητών. Μετέχουν στη διαδικασία επιλογής των θεμάτων ενασχόλησης και αποφασίζουν τον τρόπο προσέγγισης και έκφρασης του περιεχομένου της μάθησης. Με την εμπλοκή τους σε ανοιχτές και ενεργητικές μορφές συλλογικής μάθησης αποκτούν ουσιαστικό ρόλο.

Αντίστοιχα επαναπροσδιορίζεται και η επικοινωνιακή σχέση δασκάλου - μαθητών. Από ιεραρχική σχέση μετατρέπεται σε συμπληρωματική, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός χάνει τις αρμοδιότητές του ή αποποιείται των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον παιδαγωγικό του ρόλο.

Τέλος, η αναβάθμιση του ρόλου του μαθητή, η διεύρυνση του ρόλου του εκπαιδευτικού και η αναμόρφωση της σχέσης δασκάλου-μαθητή ανανεώνουν και διευρύνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση και τις λειτουργίες της, και δημιουργούν το κατάλληλο κλίμα για την επιτυχή υιοθέτηση και άλλων εκπαιδευτικών καινοτομιών.

6. Αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος

Από την ποιοτική αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο Κερασινίου* (σχολικό έτος 2001-

* Το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Κερασινίου ανήκει στην 11^η περιφέρεια Πειραιά, στην οποία υπηρετώ ως Σχολική Σύμβουλος. Το σχολείο αυτό περάτωσε επιτυχώς επί έξι συνεχόμενα σχολικά έτη το Πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ». Ως εκ τούτου εκπαιδευτικοί και μαθητές είχαν αποκτήσει κάποια σχετική εμπειρία σε ανοιχτές μορφές μάθησης.

2002) προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα.

Η εφαρμογή του προγράμματος:

- ενίσχυσε το διαφέρον και την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στη σχολική εργασία,
- συνέβαλε στην καλλιέργεια της δημιουργικής τους διάθεσης,
- περιόρισε τον ατομικό ανταγωνισμό προς όφελος της συνεργασίας και της συλλογικής δράσης,
- προσέφερε δυνατότητες στους «αδύνατους» μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη σχολική πράξη, ανάλογα με τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά τους. Έτσι αισθάνθηκαν ικανοί, χρήσιμοι και αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους και το δάσκαλο.

Σχετικά με την αποτελεσματικότητα της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος στο 54^ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών αναφέρονται τα εξής:

- Η Ε.Ζ. ουσιαστικοποιεί το ρόλο του εκπαιδευτικού. Τον μετατρέπει σε ερευνητή και σχεδιαστή του Α.Π. Του προσδίδει αυτονομία και κύρος.
- Η Ε.Ζ. μεταβάλλει το ρόλο του μαθητή. Από παθητικός δέκτης γίνεται πρωταγωνιστής στη διαδικασία κατάκτησης της γνώσης και αναπτύσσει σημαντικές μορφές νοημοσύνης και κοινωνικές δεξιότητες.

Το σχολείο αγγίζει το στόχο του στην πράξη. Ανοίγεται στην κοινωνία και προσφέρει δυνατότητες για την ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή.

Ειδικότερα, αναφέρεται αισθητή βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος στη ΣΤ₁ τάξη και ανοδική τάση της δημιουργικής και πρακτικής νοημοσύνης των μαθητών, πράγμα που μπορεί να αποδοθεί στο δημιουργικό, πρακτικό και βιωματικό χαρακτήρα της Ε.Ζ. (Κουλουμπαρίτη, 2002, 6).

Γενικά, από την αξιολόγηση της πιλοτικής εφαρμογής του προγράμματος της Ευέλικτης Ζώνης διαπιστώθηκε ότι το πρόγραμμα επέδρασε θετικά:

- *στη συνεργασία των μελών του συλλόγου διδασκόντων*: Ο σχεδιασμός, η προετοιμασία και η υλοποίηση των σχεδίων εργασίας έδωσαν την ευκαιρία στα μέλη του συλλόγου διδασκόντων να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν. «Για πάρα πολλούς ήταν η πρώτη φορά που άνοιξαν οι πόρτες των τάξεων και βρέθηκαν να συντονίζουν τη διδακτική διαδικασία από κοινού με κάποιον συνάδελφο, παρατηρώντας τον κατά τη διάρκεια υλοποίησης του έργου του και κατ' επέκταση ανταλλάσσοντας εμπειρίες, ιδέες και γνώσεις».

- *στην κοινωνικοποίηση των μαθητών και στη συνεργασία τους με συμμαθητές και εκπαιδευτικούς*: «Οι μαθητές ήρθαν επίσης πιο κοντά τόσο με τους συμμαθητές όσο και με τους εκπαιδευτικούς. Ο εκπαιδευτικός μετατράπηκε, κατά συνέπεια, σε πρόσωπο πιο οικείο και φιλικό, ένας συνεργάτης στο έργο, ένα έργο που όλοι το συνδιαμορφώνουν».

- *στην ενεργοποίηση και συμμετοχή όλων των μαθητών*: «Μαθητές και μαθήτριες που κατά τη διάρκεια του παραδοσιακού μαθήματος έμεναν παθητικοί ενεργοποιήθηκαν και πολύ συχνά ανέδειξαν τα ταλέντα τους σε τομείς που κα-

νένας δεν θα υποψιαζόταν. Η διαθεματική προσέγγιση της γνώσης κινητοποίησε μαθητές που προέρχονται από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Τα παιδιά αυτά αισθάνθηκαν πλήρως ενταγμένα στο πρόγραμμα και συχνά για πρώτη φορά εκφράστηκαν και έδρασαν ελεύθερα».

– στην ενίσχυση του αισθήματος αυτοεκτίμησης των μαθητών: «Νιώθουν καταξιωμένοι μέσα από τη δημιουργία των έργων τους και επιζητούν την παρουσίασή τους στο σχολείο τους, αναδεικνύοντας, ανάμεσα σε άλλα, ενίσχυση του αισθήματος αυτοεκτίμησης».

Γενικά διευθυντές, καθηγητές, μαθητές εκτιμούν ότι η Ευέλικτη Ζώνη είναι ωφέλιμο και απαραίτητο να συνεχιστεί, παρά την ύπαρξη ορισμένων προβλημάτων.

Ως κυριότεροι προβληματισμοί-προβλήματα αναφέρονται:

– Το πρόβλημα της εξασφάλισης οικονομικών πόρων: «Τα σχολεία ζητούν πόρους για τη δυνατότητα ουσιαστικής αναβάθμισης της εφαρμογής του προγράμματος (χρήματα για επισκέψεις εκτός σχολείου και άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία –μουσεΐα, βιβλιοθήκες, εργαστήρια κ.ά.– με στόχο τη συλλογή δεδομένων, υλικού, οικονομικών πόρων για φωτοτυπίες, χαρτί, φωτογραφικές μηχανές και λοιπό μικροεξοπλισμό). Τονίζεται ότι οι ετήσιοι προϋπολογισμοί των σχολείων που διατίθενται μέσω των Σχολικών Επιτροπών δεν επαρκούν».

– Ο φόβος κατάργησης κάθε άλλης σχολικής δραστηριότητας: «Αρκετοί διευθυντές και εκπαιδευτικοί εκφράζουν το φόβο μήπως η Ευέλικτη Ζώνη απορροφήσει όλες τις προαιρετικές σχολικές δραστηριότητες».

Τέλος προτείνονται τα εξής:

– *Επέκταση του προγράμματος*: «Με βάση τις παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών κρίνεται εξαιρετικά επωφελής η επέκταση της εφαρμογής του προγράμματος. Θα ήταν σημαντικό τα σχολεία να προέρχονται από όλες τις περιοχές της χώρας, να είναι σχολεία αστικά, ημιαστικά και αγροτικά με εμπειρία σε προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα και σχολεία που δεν είχαν στο παρελθόν την ευκαιρία να λάβουν μέρος. Η συμμετοχή κάθε σχολείου να προκύπτει ύστερα από απόφαση του συλλόγου».

– *Πλαισίωση του προγράμματος με στελέχη της εκπαίδευσης*: «Εξίσου χρήσιμη και σημαντική θα ήταν η πλαισίωση του προγράμματος από τους σχολικούς συμβούλους, που θα μπορούσαν να βοηθούν στο έργο αυτό, από τους υπεύθυνους Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αγωγής Υγείας και κάθε στέλεχος της εκπαίδευσης που έχει την κατάρτιση και μπορεί να συμβάλλει προς την κατεύθυνση της υποστήριξης των σχολείων».

– *Διαρκής υποστήριξη των σχολείων που εφαρμόζουν το πρόγραμμα*: «Η διαρκής υποστήριξη των σχολείων αφενός με την ύπαρξη Εκπαιδευτικών-Συνδέσμων κάθε σχολείου με το Π.Ι., αφετέρου με την ενδοσχολική επιμόρφωση, τα θέματα της οποίας θα προκύπτουν από τη διαμορφωτική αξιολόγηση του προγράμ-

ματος, είναι κομβικής σημασίας» (Γαλανοπούλου, 2002, 279-282).

Θα ήταν, βέβαια, υπερβολή να πιστέψουμε ότι το Πρόγραμμα της Ευέλικτης Ζώνης αποτελεί το «μαγικό ραβδί» με το οποίο θα λύσουμε όλα τα προβλήματα του σχολείου. Δίνει όμως την ευκαιρία σε εκπαιδευτικούς και μαθητές να ξεφύγουν για λίγο από την πίεση της διδακτέας ύλης και την αξιολόγηση με παραδοσιακή βαθμολογία, η οποία τονίζει την ανισότητα μεταξύ «καλών» και «κακών» μαθητών. Αποτελεί μια ευχάριστη και δημιουργική εναλλαγή στο καθημερινό σχολικό πρόγραμμα, συμβάλλοντας έτσι σε μια «εσωτερική, ποιοτική μεταρρύθμιση» του σχολείου.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η επιτυχία οποιασδήποτε εκπαιδευτικής καινοτομίας ή μεταρρύθμισης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη συναίνεση και την ενεργό συμμετοχή των ατόμων που καλούνται να την υλοποιήσουν, κυρίως των εκπαιδευτικών. Για το λόγο αυτό και η επιτυχία του εν λόγω προγράμματος εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τους μαχόμενους εκπαιδευτικούς του σημερινού σχολείου!

Βιβλιογραφία

- Βρεττός, Γ. – Καψάλης, Α.: *Αναλυτικό Πρόγραμμα, σχεδιασμός – αξιολόγηση – αναμόρφωση. Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα 1999.
- Γαλανοπούλου, Α.: Η Εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης κατά το σχολικό έτος 2001-2002. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, τεύχος 6, σ. 271.
- Δάλκος, Γ.: Η Ευέλικτη Ζώνη ως πεδίο εφαρμογής της Έρευνας-Δράσης, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Αθήνα 2002, τ. 6.
- Θεοφιλίδης, Χ.: *Διαθεματική Προσέγγιση της Διδασκαλίας*. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1997.
- Κουλουμπαρίτση, Α.: Η Ευέλικτη Ζώνη αλλάζει το σχολείο: Μια μελέτη περίπτωσης μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες κι αμοιβαίες δεσμεύσεις, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Αθήνα 2002, τ. 6.
- Κουλούρη, Π.: Τα σχέδια εργασίας και το αναδυόμενο πρόγραμμα στα νηπιαγωγεία: Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά στοιχεία, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Αθήνα 2002, τ. 6.
- Ματσαγγούρας, Η.: Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικών Προσεγγίσεων: Μια εκπαιδευτική καινοτομία που αλλάζει το σχολείο, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, Αθήνα 2002, τ. 6.
- Ματσαγγούρας, Η.: *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση: Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*, Αθήνα 2002.
- Ματσαγγούρας, Η.: *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία*, Αθήνα 1995.
- Νούτσος, Μπ.: *Διδακτικοί στόχοι και Αναλυτικό Πρόγραμμα*, Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα 1983.
- Scheel, B.: *Offener Grundschulunterricht*, Weinheim und Basel 1978.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ./Π.Ι.: *Οδηγός για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης. Βιβλίο για το Δάσκαλο*, Αθήνα 2001.
- Χρυσafίδης, Κ.: *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία*. Gutenberg, Αθήνα 2002.